

N.Tóth Anikó

A KESERŰ A LEGERŐSEBB

Borbély Szilárd: Nincstelenek

A kortárs magyar irodalom élvonalába tartozó költő, Borbély Szilárd 2013-ban jelentette meg első és egyben utolsó regényét (szomorú tény, hogy a szerző élete ez év februárjában megrázó hirtelenséggel megszakt). A szikár cím – Nincstelenek – nem ígér könnyű olvasmányt, mint ahogy az alcím kétségbeesett kérdő mondata sem: *Már elment a Mesijás?* A hiány és megvált(hat)atlanság tartományába húz be a szöveg olyan elemi erővel, hogy a döbbenettől nem tudjuk letenni a könyvet, amíg a végére nem jutunk.

A regény ideje szorosabban véve a huszadik század hatvanas-hetvenes éveinek fordulója, de gyakran megidéződnek a közelmúlt, a második világháború eseményei is. A helyszín egy megnevezetlen, Isten háta mögötti falu, egy zárt tér és közösség, ahonnan csak az mehet el, akit vélt vagy valódi bűne miatt kivetnek. Ahogy a falunak nincs neve, úgy a legtöbb szereplőnek sincs, akik nemcsak a nevüktől fosztatnak meg, hanem gyakorlatilag mindenüktől: anyagi javaiktól, érzelmeiktől, emberi méltóságuktól, identitásuktól, nyelvüktől, múltjuktól, jövőjüktől, vágyaiktól, normális emberi kapcsolataiktól és legfőképpen szabadságuktól.

A regény narrátora és egyben szereplője egy kislány (talán a szerző gyermek-énje), az ő érzéki tapasztalatain keresztül látunk rá a mikrokörnyezetre. A gyermek elsősorban szemlél, megfigyel, nem értelmez. Szenvtelenül kattogó, rövid mondatai materiális és lelki sivárságról, folyamatos kényszerről, erőszakról számolnak be. A kimerített pillanatok, az állandósult jelen idő mögött persze ott sejtethető a szerző felnőtt-énje: érzelmi érintettsége ellenére úgy találja ki gyerekkori emlékeit, hogy szociografikusan pontos barbár valóságnak tűnjön a fikció. A reflektálás pedig az olvasó embert próbáló feladata. A gyermekkor egyáltalán nem idilli ebben a világban, hiszen a gyermekkel korántsem bánnak gyengéden: az anya felmosóronggyal, az apa nadrágszíjjal veri, leggyakrabban ok nélkül, csak úgy, keserűségből. Rendszeresen alázzák verbálisan felnőtték, gyerekek egyaránt. Ám nem csupán a narrátor van kitéve az erőszak különböző formáinak. Általában szegény tárgya, ha egy gyerek éjszaka bevizel. Ennél azonban sokkal nagyobb szegény, ha álmodik – erről különösen drasztikus módszerrel szoktatják le: babonából az alvó gyerek füle mellett agyonvernek egy kölyökmacsokát. A gyermeki kiszolgáltatottság kegyetlenebb fokozatairól is szó esik: a zsidó gyerekeket gázkamrába viszik a nyilasok, a levegőbe hajigált ukrán csecsemőket pedig szuronyhegygel kapják el az orosz tábori csendőrök.

Az álmaiktól megfosztott gyerekeknek persze a felnőtt-lét sem kínál reményteljes jövőt. A férfi sorsa: kemény fizikai munka nappal, öntudatvesztésig tartó vagy a feltörő ösztönöktől agresszióba hajszolt kocsmázás esténként. A nő sorsa: a *fájdalom dajkálása és felnevelése, a szenvedés gondozása egy életen át*.

A regény felütése egy súlyos mondat: *Megyünk és hallgatunk*. A hallgatás ebben a kietlen világban állandó elfoglaltság. Hallgat az apa, ha mérges. Minél jobban megbántják, annál inkább hallgat. Az

anya hallgatásra inti fiát – így akarja megóvni attól, hogy a többi gyerek bántsa. A falu lakói hallgatnak, amikor szemük láttára hurcolják el a zsidókat. A zsidóknak megtiltják, hogy beszéljenek elhurcolóikkal. Hiszen amiről hallgatunk, az nincs. A múlt sincs, ha nem beszélünk róla. A múltat végképp eltörölni – adják parancsba az új ideológia hívei. A nincstelenség tehát kényszerű múlttalanság is. A hallgatás szükségszerű emléktelenség. Pedig *a csend nem jó, mert félelmet szül*. Folyton rettegni kell valamitől: attól, hogy nem lesz mit enni, attól, hogy az anya kútba ugrik, attól, hogy megverik a gyerekek, attól, hogy megölik az apát, attól, hogy jön az árvíz. És persze mindenki fél attól, hogy szembe kell nézni a múlttal.

A narrátor kislány a jelennel néz farkasszemet. A vályogfalú házzal, a döngöltföldes sivar szobával, az asztallal, ahol a családi élet – evés, mosás, dagasztás, csirkekopasztás, házifeladat-írás, szertkezés – zajlik. A Rámpán ácsorgó vagy a földéken dolgozó káromkodó férfiakkal. Az állatokat meg egymást heccelő és kínozó gyerekekkel. A szeretetlenséggel. Szavakkal, melyek jelentése lassan világosodik meg. *A bekerült, a kulák, a cigány, a zsidó*: bélyeg. A másság bélyege, ami megvetést, gyűlöletet ébreszt, kegyetlenséget szül, folytonos szorongást eredményez. A narrátor családja bekerült, vagyis máshonnan jött, nem tősgyökeres. A verejtékes munkával szerzett földek miatt a nagyapát csaknem kuláknak nyilvánítják, ám hogy megse kerül fel a listára, csak fokozza a falubeliek gyanakvását. Az anya szóba áll a cigányokkal, kiségti őket, amiért a *parasztok* megvetik. A család egyik ága román és hucul gyökerű. Az apa zsidó származása lebegtetve van. Nem kap munkát, mert nem áll be a pártba, nem nyúl a pártvezetőknek. Testvérei kitagadják az örökségből. A másságot a faluközösség nem fogadja el, halálosan megfenyegeti, ezért menekülnie kell. Csak titokban látogatja a családot. A kirekesztettségben nem marad más lehetőség, mint várni a bizonytalan megváltást. A messiás egy gyermek, a narrátor öccse, aki még beszélni sem tanul meg, mielőtt egy gyors lefolyású betegségben meghal. A messiásvárás emelkedett lelki eseménye tehát hiábavalónak bizonyul. Mesijás egy beszédhibás, kortalan, szelíd cigányember, akinek fő foglalkozása a budításkérés. Parodisztikusan kiforgatott figurája jelképes: csupán a materiális értelemben vett szennyből szabadítja meg az embereket, az erkölcsöt nem. A megváltás mindenképpen elmarad.

Egy kislány mosolyog vissza vállá fölé a szövegre a hátsó fülon. A gyermek Borbély Szilárd. A mosolytalan gyermekkorra a felnőtt szerző tekint vissza. Szembenézni a keserűséggel, megtörni a hallgatást: emberileg, íróilag nagy feladat, kivételesen kemény munka. A Nincstelenek nyomaszt és megrendít. Mégis olvasni kell. Hogy megértsük a nyomasztóan és megrendítően ideiglenes világot, ahol valamennyien *bekerültek* vagyunk.

BORBÉLY SZILÁRD
Nincstelenek
MŰVÉSZETI KIADÁS

havi lap

XXI. évfolyam, 10. szám, 2014. június

Főszerkesztő: Hodossy Gyula
Vezető szerkesztő: Petres Csizmadia Gabriella
Örökös munkatárs: [Turczel Lajos](#)

Szerkesztőbizottság elnöke:
Fibi Sándor

Tagok:

Hrbáček Noszek Magdaléna
Kalácska József
Klemen Terézia
Komzák Attila
Krippel Éva
Novák Mónika
Szokol Dezső

Nyomdai előkészítés:

Václav Kinga
Gyenes Gábor

Nyomja:

Press Group s.r.o., Banská Bystrica

Kiadja:

Katedra Alapítvány

Felelős kiadó:

Hodossy Gyula

Elérhetőség:

Katedra Alapítvány
Palác Duna Palota,
Galantská cesta 658/2F,
929 01 Dunajská Streda
Tel.: 00421 (0)31 552 90 28
E-mail: katedra@katedra.sk
Honlap: www.katedra.sk

Bankszámlaszám: 1014769018/1111.

Kiadványunkat támogatta a Szlovák
Köztársaság Kormányhivatala, a Szlovák
Köztársaság Oktatásügyi,
Tudományos, Kutatási
és Sportminisztériuma.

 ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

KATEDRA • mesacník
ročník XXI., 10. číslo, jún 2014

Vydavateľ:

Nadácia Katedra,
Palác Duna Palota,
Galantská cesta 658/2F,
929 01 Dunajská Streda
Tel.: 00421 (0)31 552 90 28
IČO: 35591609

ISSN 1335-6445 • EV: 611/08

Časopis vychádza s finančnou podporou
Ministerstva školstva, vedy, výskumu
a športu Slovenskej republiky.
Realizované s finančnou podporou
Úradu vlády SR - program Kultúra
národnostných menšín 2014.

Náklad: 2500 ks

Redakcia / Szerkesztőségünk:

Nadácia Katedra – Katedra Alapítvány,
Palác Duna Palota, Galantská cesta
658/2F, 929 01 Dunajská Streda
Tel.: 00421 (0)31 552 90 28
E-mail: katedra@katedra.sk
Honlap: <http://www.katedra.sk>

Minden jog fenntartva.
Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza.